

UCHWAŁA NR XIX/144/2018
z dnia 26 marca 2018 r.
RADY GMINY RUDKA

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz
Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2018 – 2021**

Na podstawie art. 18 ust 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. 2017 r. poz. 1875 i poz. 2232 oraz z 2018 r. poz. 130) oraz art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2015 poz. 1390) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2018 - 2021 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Rudka.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Gminy

mgr inż. Bogdan Kresso

Załącznik do uchwały Nr XIX/144/2018
Rady Gminy Rudka
z dnia 26 marca 2018 r.

**GMINNY PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ OCHRONY OFIAR
PRZEMOCY W RODZINIE NA LATA 2018-2021**

I. WSTĘP

Przemoc jest zawsze aktem zamierzonym, a jej cel to zdobycie władzy nad drugą osobą. Art. 2 pkt 2 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie definiuje ją jako: „jednorazowe albo powtarzające się umyślnie działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”. Najwięcej aktów przemocy ma miejsce w środowisku rodzinnym, a więc tam, gdzie wszyscy członkowie powinni czuć się bezpiecznie. Literatura przedmiotu w sposób ogólny określa rodzinę jako najmniejszą, podstawową grupę społeczną, w której kształtują się więzi emocjonalne, podstawowe wzorce zachowań i późniejszych relacji międzyludzkich. Obecnie przemoc w rodzinie jest zjawiskiem powszechnie występującym, które dotyka rodzin o różnym statusie społecznym. Prowadzi do bardzo poważnych konsekwencji - powoduje psychiczne i fizyczne cierpienie.

Wyróżnia się kilka rodzajów przemocy. Każda forma przemocy powoduje ból, cierpienie, krzywdy moralne i zawsze narusza prawa i dobra osobiste ofiary, a także jest intencjonalna.

Przemoc w rodzinie ogranicza się do czterech podstawowych rodzajów. Jest to przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, przemoc seksualna i przemoc ekonomiczna.

Przemoc fizyczna to naruszanie nietykalności fizycznej, które powoduje może powodować uszkodzenia ciała m.in. popychanie, odpychanie, obezwładnianie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, bicie przedmiotami, powodowanie oparzeń, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy, nieudzielanie koniecznej pomocy itp.

Przemoc psychiczna to naruszenie godności osobistej; zawiera przymus i groźby. Jest to m.in. wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, narzucanie własnych poglądów, stała krytyka, wmawianie choroby psychicznej, kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami, domaganie się posłuszeństwa, ograniczanie snu i pożywienia, wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie, stosowanie gróźb, itp.

Przemoc seksualna to naruszanie sfery intymności. Jest to m.in. zmuszanie do pożycia seksualnego, nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, seksu z osobami trzecimi i sadystyczne formy współżycia seksualnego, krytyka zachowań seksualnych, itp. W przypadku dzieci częściej używa się określenia dziecko wykorzystywane seksualnie.

Przemoc ekonomiczna jest to naruszanie własności odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niezaspokajanie materialnych potrzeb rodziny, brak

opieki i uniemożliwianie zaspokajania podstawowych potrzeb fizjologicznych (związanych ze snem, jedzeniem, higieną) itp.

Zaniedbanie jest naruszeniem obowiązku sprawowania opieki przez osoby bliskie. Oznacza ono m.in. pozbawianie środków utrzymania, jedzenia, ubrania, schronienia, nieudzielanie pomocy, uniemożliwianie dostępu do np. kuchni, łazienki itd.

Przemoc w rodzinie charakteryzuje się tym, że jest:

- **jest intencjonalna** - przemoc jest zamierzonym działaniem człowieka i ma na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary.
- **siły są nierówne** - w relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Ofiara jest słabsza a sprawca silniejszy.
- **narusza prawa i dobra osobiste** - sprawca wykorzystuje przewagę siły narusza podstawowe prawa ofiary (np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku itd.).
- **powoduje cierpienie i ból** - Sprawca naraża zdrowie i życie ofiary na poważne szkody. Doświadczanie bólu i cierpienia sprawia, że ofiara ma mniejszą zdolność do samoobrony.

Cechy charakterystyczne przemocy domowej

Przemoc domowa nie jest jednorazowym czynem. Często ma długą, nawet kilkunastoletnią historię. Przemoc domowa zwykle powtarza się według zauważalnej prawidłowości zwanej cyklem przemocy.

Cykl przemocy składa się z trzech następujących po sobie faz:

- **faza narastania napięcia** - początkiem cyklu jest zwykle wyczuwalny wzrost napięcia. Przyczyny napięcia mogą tkwić poza rodziną. Czasami są to błahostki powodujące wzrost napięcia i przyczyniające się do powstania agresji,
- **faza ostrej przemocy** - następuje wybuch agresji, sprawca zamienia się w kata, może dokonać straszliwych czynów, nie zwracając uwagi na krzywdę innych. W tej fazie ofiary najczęściej decydują się wzywać pomocy, złożyć skargę,
- **faza miodowego miesiąca** - faza skruchy i okazywania miłości. Sprawca zaczyna dostrzegać to, co się wydarzyło. Próbuje załagodzić sytuację, przeprosza, obiecuje poprawę, staje się uczynny i miły. Próbuje przekonać ofiarę, że teraz będzie inaczej, że to już się nie powtórzy. Ofiary mu wierzą i zostają z nim, odwołują zeznania. Jednak po jakimś czasie wszystko zaczyna się od nowa. Przemoc z czasem się nasila, za każdym razem jest coraz gorzej. Sprawca zwykle zaczyna od uszczypliwej uwagi, lekkiego popchnięcia, siarczystego przekleństwa, by po jakimś czasie dopuścić się ciężkiego uszkodzenia ciała, wymyślnych psychicznych tortur, trwałego skaleczenia czy zabójstwa.

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie jest wyzwaniem dla każdego, kto z racji wykonywanej profesji, pełnionej funkcji czy osobistego bądź zawodowego zaangażowania podejmuje trud przeciwstawienia się ogromowi krzywd, jakich doświadcza wiele rodzin w swoich domach. Podejmowanie działań w takich sytuacjach wymaga wiedzy i profesjonalnych umiejętności, tak aby skutecznie powstrzymywać sprawców przemocy i nie przyczyniać się do pogarszania sytuacji ofiar.

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem, które - choć odwieczne - dopiero od kilkunastu lat istnieje w świadomości społecznej w naszym kraju i jest przedmiotem świadomych, skoordynowanych działań zaradczych.

Aby przerwać złą historię milczenia wokół pojedynczej ofiary i zmienić jej sytuację, oczywiście nie wystarczy wiedzieć, że w Polsce występuje przemoc w rodzinie i że jest ona przestępstwem.

Nie wystarczy nawet motywacja do pomagania. Potrzebne są konkretne umiejętności - stąd pytanie o metody skutecznych oddziaływań. Ale to jeszcze nie wszystko - istotną rolę odgrywają emocje i przekonania osób pomagających.

Aby osiągnąć zamierzony cel, niezbędne jest podejmowanie działań przez reprezentantów wielu służb, a co ważniejsze, muszą oni działać razem. W ten sposób mogą zyskać większą skuteczność, wspierać się nawzajem, unikać zarówno wypalenia z powodu nieskuteczności wysiłków, jak i powielania tych samych działań oraz podejmowania sprzecznych kroków. Warto, żeby przedstawiciele różnych służb zajmujący się przemocą domową znali się i mieli ze sobą dobry kontakt.

Pomoc społeczna jest ogromnie istotnym ogniwem przeciwdziałania przemocy domowej, dysponuje bowiem szczegółową wiedzą o poszczególnych rodzinach i określonych możliwościach pomagania. Do jej działań konieczność posługiwania się Niebieskimi Kartami wprowadziła ustawa o pomocy społecznej.

Kolejną ważną instytucją, która z racji swoich kompetencji musi włączać się do lokalnego systemu pomagania ofiarom przemocy domowej, jest gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych. Rozpoczynając sprawy nakierowane na zobowiązanie do leczenia osób uzależnionych od alkoholu, często ma do czynienia z sprawcami przemocy. Samo zobowiązanie do leczenia odwykowego nie jest w stanie zatrzymać przemocy, nawet jeśli sprawca podejmie leczenie. Nadużywanie alkoholu, chociaż w wysokim stopniu koreluje z przemocą, nie jest uważane za jedyny czynnik sprawczy.

Przyglądając się zadaniom i kompetencjom instytucji oraz służb działających w środowisku lokalnym można stwierdzić, że przynajmniej teoretycznie wszystkie rodzaje pomocy są dostępne dla ofiar przemocy w rodzinie. W praktyce wygląda to inaczej, a z doświadczeń osób pomagających osobom dotkniętym przemocą w rodzinie wynika, że zadania związane z przeciwdziałaniem

przemocy nie mogą być realizowane niejako przy okazji innych działań. Konieczne są zatem szkolenia oraz zmiana postaw - i to nie tylko na poziomie instytucjonalnym czy społecznym, ale także na poziomie osobistym.

II. PRZEMOC W ŚWIECIE AKTÓW PRAWNYCH

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2018-2021 realizowany będzie w oparciu o następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2015 poz. 1390 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2017 poz. 1769 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. 2016 r., poz. 487 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. 2017 poz. 783 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2017 poz. 697 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. 2017 poz. 682 z późn. zm.);

Inne akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej - Art. 40: *„Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”.*

- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 2017 poz. 2204 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 2017 poz. 1904 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. 2017 poz. 2067 z późn. zm.)

III. OKREŚLENIE PROBLEMU I SKALI ZJAWISKA W GMINIE RUDKA

Gmina Rudka jest gminą wiejską, położoną w województwie podlaskim. Na terenie gminy mieszka 1963 osób, w tym 961 kobiet oraz 1002 mężczyzn (stan na dzień 31.12.2017 r.). Z danych

Ośrodka Pomocy Społecznej w Rudce wynika, że przemoc najczęściej ma miejsce w środowisku rodzinnym. W wyniku interwencji funkcjonariuszy Policji w 2016 r. została założona jedna Niebieska Karta, której procedura została zakończona. W 2017 r. funkcjonariusze Policji założyli dwie Niebieskie Karty. Wydawać by się więc mogło, że przemoc jest zjawiskiem, które w środowisku nie występuje często.

Na terenie Gminy Rudka przemoc w rodzinie najczęściej pojawia się w rodzinach najuboższych, często łączy się z problemem nadużywania alkoholu, niskimi dochodami finansowymi, niskim wykształceniem a także niewielką świadomością społeczną. Przypadki znęcania najczęściej odbywają się w domach rodzinnych, w zamkniętym kręgu osób, gdzie świadkami są jedynie członkowie rodziny, tj. małżonkowie, dzieci, rodzeństwo, bliskie osoby, którym ofiara się zwierza. Praktycznie ofiary przemocy boją się, a niejednokrotnie wstydzą się mówić o tym, co je spotkało. A przecież głównym celem Niebieskich Kart jest rozpoznawanie przemocy i usprawnianie pomocy oferowanej przez przedstawicieli różnych sił w środowisku lokalnym oraz tworzenie warunków do systemowego i interdyscyplinarnego modelu pracy z rodziną.

IV. GŁÓWNE CELE I ZAŁOŻENIA

Celem programu jest tworzenie warunków do bardziej skutecznego przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Cele Szczegółowe:

1. Rozwój współpracy w zakresie budowy spójnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
2. Koordynacja działań lokalnych podmiotów wobec zjawisk przemocy.
3. Podnoszenie świadomości społeczeństwa oraz różnych grup zawodowych stykających się z problematyką przemocy w rodzinie.
4. Zwiększenie dostępności pomocy rodzinom, w których stosowana jest przemoc, a w szczególności zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie.
5. Zwiększenie skuteczności i powstrzymywanie sprawców przemocy od zachowań agresywnych i społecznie nieakceptowalnych.

Cele ogólne będą realizowane przez :

1. Systematyczne diagnozowanie zjawisk przemocy w rodzinie.
2. Podnoszenie wrażliwości społecznej wobec przemocy w rodzinie.
3. Podnoszenie kompetencji służb zajmujących się problematyką przemocy w rodzinie.
4. Udzielanie profesjonalnej pomocy ofiarom.

5. Oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie.

DZIAŁANIA GMINY W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

1. Tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

1. Wypracowanie modelu interwencji i strategii postępowania w poszczególnych przypadkach.
2. Podnoszenie kwalifikacji pracowników w dziedzinie zjawisk przemocy w rodzinie - udział w specjalistycznych szkoleniach oraz organizacja szkoleń dla osób zainteresowanych.
3. Prowadzenie działań edukacyjnych i profilaktycznych skierowanych do dzieci i młodzieży promujących rozwiązywanie konfliktów bez przemocy. wspieranie aktywnych form spędzenia czasu wolnego promujących zachowanie nieagresywne (poprzez rozprzestrzenianie ulotek, plakatów itd.)
4. Działalność Zespołu Interdyscyplinarnego w skład, którego wchodzi przedstawiciele:
 - jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
 - gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
 - Policji,
 - oświaty,
 - ochrony zdrowia,
 - organizacji pozarządowej,
 - kuratorskiej służby sądowej,
 - w skład zespołu interdyscyplinarnego mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele podmiotów innych niż określone powyżej, działających na rzecz przeciwdziałania przemocy.

Zadania Zespołu Interdyscyplinarnego

Zadaniem Zespołu Interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań podmiotów, wchodzących w skład zespołu oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:

- 1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- 2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
- 3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- 5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie;

Ponadto zadaniem ZI jest:

- 1) realizacja procedury „Niebieska Karta”;

- 2) monitorowanie sytuacji w rodzinach w których dochodzi do przemocy ;
- 3) prowadzenie dokumentacji podejmowanych działań wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów stosowanych działań.

2. Prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Zapobieganie przemocy w rodzinie wyznacza cztery podstawowe kierunki działań kierowane do różnych grup odbiorców:

1. działania uprzedzające: diagnozujące, informacyjne, edukacyjne kierowane do ogółu społeczeństwa
2. działania interwencyjne: opiekuńcze i terapeutyczne, kierowane do ofiar przemocy w rodzinie oraz pouczające i izolujące, kierowane do sprawców przemocy,
3. działania wspierające: psychologiczne, pedagogiczne, terapeutyczne, kierowane do ofiar przemocy domowej,
4. działania korekcyjno-edukacyjne: kierowane do sprawców przemocy w rodzinie.

Działania te będą realizowane poprzez:

1. udostępnianie informacji o instytucjach udzielających pomocy w sytuacjach doświadczenia przemocy w rodzinie,
2. stosowanie procedury „Niebieskiej Karty”
3. realizacja programów i przedsięwzięć profilaktycznych dotyczących przeciwdziałania agresji w szkołach podstawowych, gimnazjum, średnich i świetlicy

3. Ochrona ofiar przemocy w rodzinie

1. Kompleksowa pomoc rodzinom dotkniętym zjawiskiem przemocy.
2. Monitorowanie sytuacji w rodzinach, w których dochodzi do przemocy, a w szczególności uruchomienie współpracy.

V. EWALUACJA PROGRAMU

Program będzie ewaluowany poprzez systematyczną sprawozdawczość – jeden raz w roku -

Dokonywana w ramach wszystkich elementów systemu. Podstawowymi wskaźnikami służącymi do ewaluacji programu są:

- liczba wypełnionych Niebieskich Kart,
- ilość interwencji,
- ilość konsultacji.

Monitoring i ewaluacja będą przeprowadzane systematycznie w Zespole Interdyscyplinarnym powołanym do wyżej wymienionych zadań.

VI. HARMONOGRAM REALIZACJI PROGRAMU

Lp.	ZADANIA	DZIAŁANIE	REALIZATOR
1.	Działanie Zespołu Interdyscyplinarnego	Zadanie to obejmuje posiedzenia Zespołu Interdyscyplinarnego, które w ramach swoich kompetencji będą pomagać osobom doznającym przemocy oraz członkom ich rodzin	Zespół Interdyscyplinarny Termin realizacji 2018-2021
2.	Wczesne rozpoznanie i reagowanie na sytuację, w których istnieje podejrzenie występowania przemocy domowej	Wczesne rozpoznanie przemocy lub zagrożenia wystąpienia przemocy, ustalenie procedur postępowania interwencyjnego	Zespół Interdyscyplinarny GOPS Termin realizacji 2018-2021
3.	Wspieranie działań osłonowych pomocy społecznej zapewniających bezpieczeństwo socjalne ofiarom przemocy domowej	Prowadzenie poradnictwa socjalnego oraz pracy socjalnej	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rudce Termin realizacji 2018-2021
4.	Podniesienie poziomu wiedzy, umiejętności osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie	Systematyczne szkolenia przedstawicieli służb podejmujących działania na rzecz rodzin uwięzionych w przemoc, w tym szkolenia z zakresu diagnozowania przemocy w rodzinie, realizacji procedury Niebieskiej Karty i prowadzenia interwencji kryzysowej. W tym celu przeprowadzane będą oprócz szkoleń resortowych, konferencji tematycznych wspólne szkolenia służb.	Zespół Interdyscyplinarny GOPS GKRPA Termin realizacji 2018-2021
5.	Zmiana postawy mieszkańców wobec przemocy w rodzinie poprzez działania informacyjno – edukacyjne	Dostarczanie informacji o instytucjach udzielających pomocy i wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie. Umieszczanie informacji na stronach internetowych GOPS. Rozdawanie ulotek, rozwieszanie plakatów na temat zjawiska przemocy.	Zespół Interdyscyplinarny GOPS GKRPA Termin realizacji 2018-2021

VII. ADRESACI PROGRAMU

Program skierowany jest do mieszkańców Gminy Rudka, a w szczególności:

- 1) ofiar, sprawców i świadków przemocy w rodzinie
- 2) rodzin i osób zagrożonych zjawiskiem przemocy
- 3) przedstawicieli władz lokalnych i środowiska lokalnego
- 4) przedstawicieli instytucji i służb działających na rzecz dzieci i rodziny

VIII. REALIZATORZY PROGRAMU

- 1) Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rudce
- 2) Zespół Interdyscyplinarny do Spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie
- 3) Gmina Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- 4) Urząd Gminy Rudka
- 5) Policja
- 6) Zakład Opieki Zdrowotnej
- 7) Szkoły z terenu gminy
- 8) Kościół przy współpracy z samorządem lokalnym i innymi instytucjami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

IX. PROGNOZOWANE EFEKTY

- 1) Zwiększenie dostępności pomocy dla ofiar przemocy.
- 2) Spadek liczby przypadków przemocy w rodzinie, w tym spadek liczby rodzin, w których podejmowano interwencje wielokrotnie.
- 3) Zmiana postaw społeczeństwa wobec zjawiska przemocy w rodzinie.
- 4) Wykwalifikowana kadra w zakresie pomocy ofiarom i sprawcom przemocy w rodzinie.
- 5) Zwiększenie efektywności prowadzonych działań na rzecz osób dotkniętych przemocą.

X. ŹRÓDŁO FINANSOWANIA

Źródłem finansowania zadań zawartych w Gminnym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie są głównie środki własne Gminy ujęte w rozdziale wydatków na realizację zadań, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Obsługę organizacyjno – techniczną Zespołu Interdyscyplinarnego zapewnia Ośrodek Pomocy Społecznej w Rudce.

XI. TERMIN REALIZACJI

Program będzie realizowany od dnia jego uchwalenia do 31 grudnia 2021 roku.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY

mgr inż. Andrzej Klesso